

Чинники формування духовності нації в умовах сучасного геопростору України

Система стійких мотивацій і ціннісних орієнтацій визначає змістовий бік світосприйняття й поведінки людини, формує визначальне поняття духовності нації. У статті здійснена спроба розкрити чинники формування духовності українського народу на мікро-, мезо- і макро рівнях геопростору держави.

The system of stable motivations and deep values determines the substantial side of human behavior and mentality, as well as forms a crucial concept of spirituality of the nation. The article describes the factors forming spirituality of the Ukrainian people at the micro, meso and macro levels of the country geographic space.

Вступ. Постановка проблеми. Спостерігаючи за технократичним розвитком людської цивілізації на сучасному етапі все більше приходиться усвідомлення того, що науково-технічний прогрес важко назвати прогресом людства, як мислячої духовної єдності, субстанції у якій поєднані сподівання і вищі потенціали Життя. На порядку денному все частіше піднімаються питання духовності, місця і ролі людини в органічній єдності буття на Планеті і в кожному конкретному регіоні. Розвиваючись технічно, створюючи нові технології, механізми, засоби виробництва, людина полегшує собі умови життєдіяльності, однак це неминуче призводить до втрати гармонійної єдності з природним середовищем, з історичним корінням людського роду. Не намагаючись принизити значення новаторських досягнень людства у сфері технологій, вважається за доцільне розглянути іншу сторону медалі і подумати про те, чи завжди суперідеологія технологічного модернізму з опануванням нових джерел енергії, розвитком науки і техніки, індустріальним і постіндустріальним розвитком є благом для життя в цілому і людської цивілізації зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити, що питання духовності, формування соціально-культурних, моральних, екологічних та етичних цінностей кожної людини, нації і людства загалом на шляху досягнення сталого розвитку турбують представників наукової спільноти здавна. Варто відмітити праці українських вчених, зокрема, М.В. Багорова, М.А. Голубця, І.В. Гукалової, О.О. Любіцевої, К.В. Мезенцева, Я.Б. Олійника, В.Н. Петліна, І.І. Ровенчака та ін., які певною мірою у своїх роботах розглядали питання

духовності. Не можна не згадати і останні праці зарубіжних дослідників, у першу чергу В.І. Данілова-Даніляна, В.М.Котлякова, К.С.Лосєва, А. Печчеї...

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Мета дослідження пов'язана з розкриттям найсуттєвішого компоненту структури особистості людини, її системоутворюючої властивості. Такою властивістю є спрямованість – тобто система стійких мотивів, ціннісних орієнтацій, котрі визначають змістовий бік світосприйняття й поведінки людини, її ставлення до оточуючого світу, до інших людей, до самої себе [8]. Глибинною основою всіх дій і змін, які відбуваються у соціально-економічному житті будь-якого суспільства є мотивація громадян. Будь-які заходи на геополітичній арені, в сфері впливів транснаціональних корпорацій, в рамках повноважень державної регіональної і галузевої політики та на рівні місцевих органів влади є наслідками певних намірів і сподівань. Під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів результати цих заходів, як правило, завжди істотно відрізняються від початкових (задекларованих) намірів, однак вони визначаються тими мотивами, якими керувалися відповідальні особи при прийнятті рішень. Завданням статті є визначення провідних чинників формування духовного стану громадян України.

Виклад основного матеріалу. Рушійною силою, мотивом кожного прийнятого рішення, що впливає на розвиток нації на певному етапі її існування є ідеологія, соціокультурні спрямування, морально-етичні цінності і глибинні, у першу чергу, духовні потреби особистостей, що є представниками всієї громади.

Духовність кожної нації має як загальні, однакові для всіх спільнот риси (не забуваймо, що всі народи є однією родиною, члени якої пов'язані тісними інформаційно-енергетичними зв'язками), так і відмінні, що формуються під дією певних чинників. Специфіка соціокультурного розвитку України пов'язана як з загальноцивілізаційними аспектами, так і з певними конкретними особливостями економічного та соціального розвитку держави на різних етапах її існування.

Духовність – невід'ємна складова сталого розвитку, досягнення цілей тисячоліття неможливо здійснити без наповнення цієї компоненти. Поняття духовності не варто ототожнювати з релігією, хоча за допомогою релігії людина здатна розвинути в собі віру. На основі віри, роботи над собою, усвідомлення цілісності і закономірностей існування світобудови до людини приходить розуміння свого значення, місця і ролі в цьому житті, світі, - піднімається рівень духовності. Отже *духовність* – це позитивний енергетичний потенціал, що існує у об'єкті різного рівня (людина, геосистема, планета), направлений на творіння, віддачу, підтримку всього навколишнього світу, на забезпечення гармонійних зв'язків між усіма його складовими. Енергія, що закладає основу світу стає духовною, коли отримує позитивний заряд – сформований добром, любов'ю, терпінням – вищим проявом альтруїзму.

Релігія не ототожнюється беззаперечно з духовністю, вона пов'язана з умовним, ритуальним сприйняттям світу. Умовності створюють обмеження. Так само важко ототожнити духовність з культурою, хоча це поняття можна також віднести до складових елементів, що визначають духовність. Сприйняття мистецтва, як і відвідування сакральних закладів не завжди породжують високодуховні помисли. Високодуховною може бути бабуся, неосвічена у загальноприйнятому розумінні цього слова, жителька села, що все життя лікує сусідів травами і доброю порадою, при цьому ніколи не відвідує театрів і музеїв. Духовність пов'язана гармонійним зв'язком з природою, що надихає і підживлює людський потенціал.

Важливо усвідомлювати складність оцінки змін, що відбуваються у духовній сфері, оскільки рівень духовності неможливо оцінити кількісними показниками. Кількість закладів культури, мистецтва, навчальних чи релігійних установ насправді не повністю відображають духовний потенціал, що існує у суспільстві у певному регіоні на той чи інший період часу. У цьому випадку, може бути доцільним здійснення оцінки стану соціального здоров'я суспільства і його змін на основі дослідження показників «бездуховності» - криміногенної обстановки, кількості страждаючих на алкоголізм, наркоманію і токсикоманію, кількості будинків для покинутих дітей та інші показники, що демонструють низький рівень системи морально-етичних цінностей суспільства.

Поняття духовності у нашому сприйнятті поєднується з творчим підходом до життя – процес чистого, безкорисливого творіння пов'язаний з бажанням реалізувати свій потенціал на користь балансу і гармонії зовнішнього і внутрішнього світу. Духовність нації пов'язана з духовністю кожного окремого громадянина і навпаки. Існують певні закономірності, що формують духовний і соціокультурний потенціал кожного народу.

Чинники формування духовного стану населення України.

- *Сімейні традиції, громадські відносини, звичаї, мова, система освіти і виховання, сакральні цінності* у першу чергу визначають соціально-культурні основи і моральні орієнтири суспільства.

Сім'я є природним і найбільш стійким формуванням людського суспільства, що акумулює в собі всі його ознаки і саме вона завжди була найкращим колективним вихователем, носієм найвищих національних ідеалів. В Україні завжди панував культ родини, рідної домівки, глибокої пошани до батьків та свого роду. Велике значення у родині завжди надавалося привчання людини до праці. Виховання у сім'ї, приклад поведінки батьків завжди закладає основу духовності кожної людини і суспільства в цілому. Зараз все помітнішими стають прояви родинної кризи. Згідно статистичних даних, в Україні щороку розпадається понад 180 тис. сімей, 140 тис. дітей проживають у неповних сім'ях, на обліку в міліції перебуває 17 тисяч дітей [7]. Поширення злочинності та правопорушень ще раз свідчить про те, що настала нагальна

потреба підвищити роль української сім'ї у вихованні дітей, зберегти значимість інституту сім'ї для усього суспільства в цілому.

На жаль, технократичні стереотипи та шаблони існування людської цивілізації сьогодення передаються дітям у процесі їх виховання в сім'ї і школі. Система цінностей, що закладається батьками та школою мало передбачає дотримання гармонічних законів існування Всесвіту – закону єдності, добра, причин і наслідків, недоторканості волі та ін. Привита у дитинстві жага до суперництва з часом набуває інших масштабів і переростає у змагання деструктивних ідей, економічні війни корпорацій, чи гонку озброєнь.

Звернення до невичерпної скарбниці народної педагогіки, до генетично закладених і історично підтверджених засобів виховання в українській родині, що реалізуються у народних традиціях, звичаях та обрядах набувають все більшої актуальності на шляху досягнення сталого розвитку.

Не можна недооцінити також значення мови, українських традицій, та видатних постатей України, що є певними морально-етичними орієнтирами, які визначають поведінку і сприйняття дійсності кожним громадянином. Українські традиції завжди виховували моральні чесноти - повагу, ввічливість, доброзичливість. Рідна мова, яскраве, образне, висококультурне і чисте від будь яких брудних домішок слово завжди сіє людяність у душах, виховує ціннісне бачення світу, формує національну психологію, характер, світогляд, є чинником самоідентичності і толерантної поведінки. В українській родині завжди привчали до культури мови: коректності у висловлюваннях, стриманості й зваженості, чіткості й доступності. Традиції раціонального користування словом виховували пошану до думки іншої людини, правильність, виразність, ясність і точність, мовлення. Мова розвиває емоційно-вольову сферу людини, сприяє дружнім стосункам між людьми, є громадським фільтром народної моралі [9].

Особливе значення для формування соціально-етичних орієнтирів є існування видатних постатей нашої країни. Історичне минуле, сьогодення України як суверенної держави безпосередньо і щонайтісніше пов'язане з життям та діяльністю сотень видатних особистостей, які зробили неоціненний внесок у розвиток як власного народу, нації, держави, так і світової культури. Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Данило Галицький, Северин Наливайко, Богдан Хмельницький, Олекса Довбуш, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Леся Українка, Михайло Драгоманов – список значний і не завершений. Не до всіх постатей однозначне відношення, однак вони ототожнюються з нашою державою через різні етапи становлення України і сприймаються через призму ототожнення самого себе, формуючи в кожному з нас відповідний настрій самородності душі нації. Покликання кожного громадянина визначається через усвідомлення значення місця і ролі особистостей в історії формування держави, через значення кожної особи і власної персоніфікації з подіями державного значення.

Національна система родинно-шкільного виховання, формування мови, традицій, обрядів має першочергове значення для формування зрілого, духовно досконалого суспільства *на мікрорівні*.

- *Історичні фактори формування територіальної ідентичності.*

На формування менталітету української нації вплинула довготривала залежність від інших держав і народів. Можливо сумнівним фактом є часи монголо-татарського іга (13-15 ст.), оскільки факт його існування на території Київської Русі на сьогодні є спірним у колі істориків і визначається окремими з них як період суперечок і чвар між князями руськими. Однак достовірно, що з другої половини XIV століття значна частина українських земель увійшла до складу Великого князівства Литовського, у середині XVI ст. більша частина територій приєдналася до Російської імперії, яка мала свої інтереси щодо економічного і духовного розвитку... У першій половині XIX ст. населення Західної України зазнавало соціального і національного гніту від реакційного абсолютистського уряду Австрійської імперії, котрий розвивав тенденцію політичного й адміністративного розчленування західноукраїнських земель. Не можна не відмітити також впливу Польщі на самоідентичність західних українців. Всі ці історичні передумови, що визначали залежність України від інших держав, безумовно стримували розвиток як самоврядування на українських землях, так і відчуття відповідальності за особисте прийняття рішень, створювали перешкоди для формування відчуття державності, незалежності і самоповаги.

Про високий поріг терпіння українців свідчать і роки радянської влади (1917-1990), коли відбувався нераціональний розвиток економіки та екологічної і соціальної складових геосистеми держави. Існуючий погіршений стан довкілля в Україні є наслідком великомасштабного нераціонального розвитку виробництва протягом кількох десятиліть, що передували початку переходу країни до ринкової економіки. На час здобуття незалежності в Україні був сформований потужний регіональний господарчий комплекс, функціонування якого було зорієнтовано не на задоволення внутрішніх потреб, а, більшою мірою, на постачання сировини, а також промислової і сільськогосподарської продукції до республік колишнього СРСР та за його межі. На той час в Україні, що займала лише 2,7% території колишнього СРСР, вирощувалося, добувалося і вироблялося 18-20% загальносоюзного обсягу товарної продукції (сировини, промислових та сільськогосподарських напівфабрикатів та продуктів) [1]. Завдяки цілеспрямованій державній політиці уряду СРСР щодо України, наша держава була на той час і «житницею», і «кочегаркою» Радянського Союзу, через що економіка країни і нині складається зі складного угруповання шкідливих екстенсивних виробництв, що базуються на низьких технологіях примітивної індустріалізації. Довгі часи пригнічування національної ідеї в Україні, руйнування храмів і нав'язування комуністичних

стереотипів призвело до розпорошення у світосприйнятті громадян і розривів зв'язків з власним історичним корінням нації.

Довгі роки залежності призводять до виникнення в Україні відомих визвольних рухів, боротьби за незалежність. Такі рухи, як, наприклад, визвольна війна українського народу 1591-1638 рр. проти польських магнатів, боротьба проти фашистських окупантів у роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.), або такі події, як створення Української козацької держави (Гетьманщини), Української народної республіки 1918 р., власне незалежної України 1991 р. свідчать про незламний дух української нації і прагнення до свободи та справедливості. Свідченням сили духу українців є і Помаранчевий Майдан 2004 року, зокрема його безкровне завершення. Ця подія є, напевне, найбільшим розчаруванням народу за останній час, оскільки сподівання на активну розбудову демократичної держави не були виправдані, однак сам факт її існування свідчить про незламність і натхненність менталітету українського суспільства.

Історична спадкоємність в аспекті залежності формує і зараз в українцях відкритість до іноземних впливів і традицій. Власні надбання в культурній сфері, зокрема в книговиданні, кінематографі, просвітництві і сфері обслуговування радо замінюються зарубіжними дивами. Наприклад, різноманітні сучасні телевізійні розважальні і шоу програми, низькопробні телесеріали, копірвання у брудній білизні зірок естради і т.п. – не що інше, як копіювання не найякіснішого стилю викладення інформації засобами масової інформації в США чи країнах Європи. Їх наявність в нашому телевізійному просторі є закономірним, адже суспільством, яке весь свій вільний час просиджує перед телевизором, переглядаючи передачі на кшталт «Наша Раша», чи граючи у комп'ютерні ігри, не замислюючись над політичними, економічними та соціальними проблемами, наявними у державі, легше управляти. Це пояснюється також довготривалим періодом недоступності імпортової продукції за радянських часів, в результаті чого ми наразі можемо прирівнюватися до туземців Африки, яким завезли скляні буси для обміну на цінності нашої землі. Однак віриться, що засилля іноземних впливів є не на недовгий час і скоро прийде усвідомлення істинності власних історичних цінностей і традицій.

- *Сьогодні. Наявність системної соціально-економічної кризи.*

Перехід від централізованого планування і управління економікою до ринкових відносин і принципів господарювання у 90-х роках минулого століття супроводжувався різким зниженням рівня життя громадян, розшаруванням населення в залежності від доходів і погіршенням здоров'я людей. Розбудова існуючого господарського механізму не орієнтувалася на збалансоване задоволення всіх національних потреб у напрямку гармонійного соціально-економічного розвитку суспільства за умов раціональної структурної перебудови економіки на основі дотримання принципів моралі і збереження

природного середовища. Представникам владних структур вдалося сформувати на номенклатурній основі фінансово-промислові групи, які, застосовуючи приватизаційні махінації, спромоглися отримати у приватну власність більшу частину засобів виробництва країни, зберігши при цьому важелі впливу на державні рішення. Практика поєднання функцій державного управління з нарощуванням особистих капіталів призвела до різкого майнового розшарування у суспільстві, динаміка поглиблення якого досить загрозлива. У перехідних процесах трансформації економіки, притаманних сьогодні, українське суспільство потрапило у стан ціннісно-нормативної дезінтеграції. Загрозливих темпів набуло заповнення соціального простору девіантними цінностями, порушення дедалі більшою кількістю осіб існуючих норм права і законності, що супроводжується загостренням проблеми корупції, злочинності, та впровадженням в життя аморальної поведінки. Ознакою психологічного стану більшої частини населення України в умовах сучасної соціально-економічної кризи є почуття невпевненості у завтрашньому дні, перевага негативних настроїв, агресивності. В цій ситуації дорослі, а нерідко, і підлітки намагаються стимулювати свій настрій за допомогою алкоголю, або наркотичних речовин [2].

- *Географічний простір і навколишнє середовище.*

Сімейні традиції, виховання, релігія, держава та її інституції безумовно є провідними у системі факторів, що визначають особливості духовного розвитку кожної окремої спільноти. Однак, напевне, чи не найголовнішою складовою, що формують нашу індивідуальність є простір.

Очевидно, що поняття простору пов'язане з намаганнями людини зрозуміти навколишній світ і ідентифікувати себе з ним [6]. Усвідомлення простору не можна обмежувати категорією суто географічного середовища, що включає в себе сукупність предметів живої і неживої природи, залучену на даному етапі розвитку суспільства у процес суспільного життя і що, таким чином, створює необхідні умови існування і розвитку людини. Географічний простір перш за все є визначальною рисою геосистеми, тобто глобально організованої на певній території динамічної формації певних умов, явищ і об'єктів, що тісно пов'язані між собою і взаємодіють в сферах впливу природної, економічної, соціальної і духовної складових. Якщо стан геосистеми гармоніє з підсвідомим, генетично збалансованим поняттям морально-етичних цінностей, що є в кожній людини, рівень духовності її відповідно зростає, що виражається в відчутті внутрішнього спокою і проявляється ззовні доброзичливістю і людяністю стосунків з іншими людьми і відношенням до навколишнього світу загалом. Однак якщо простір, що оточує нас безжалісно руйнується, в першу чергу діями самої людини – вирубуються ліси, плюндруються землі, забруднюються водойми і повітря, - людська гідність принижується й підсвідомо людина свій протест втілює і закріплює в аморальній поведінці і негативному сприйнятті дійсності. Підсвідомо людина

відчуває свою відповідальність за гармонійний стан геосистеми, у якій вона проживає, за збалансованість зв'язків між усіма її компонентами. Негативні антропогенні впливи, що призводять до деградації природних ландшафтів, винищення видів рослин і тварин, зміни якості повітря і водних об'єктів, заміна природних місць проживання техногенними, динамічно неврівноваженими системами міст, агломерацій, мегалополісів у поєднанні з прискореними темпами життя, невластивими людині як виду, відбиваються на глибинному, психосоматичному стані суспільства, що призводить до нервових і емоційних напружень і зривів.

Геопростір, історія і події сьогодення формують соціально-етичні і культурологічні цінності громади на мезорівні.

- *Цивілізаційні етапи розвитку людства, що здійснили свій відбиток на становлення ментальності українського народу.*

Завдяки розповсюдженню західної цивілізаційної доктрини щодо сприйняття світу, в основі якої лежить інструменталізм (відношення до природи лише як до засобу задоволення потреб людини, невизнання за природою права на володіння власною притаманною їй цінністю), загальноприйнятою є догма, що Земля є домівкою, спеціально створеною Богом для людини. Ця доктрина формує і сприйняття світу народом України сьогодні. Найбільший внесок у формулюванні установки на підкорення природи людиною за допомогою науки зробив Френсіс Бекон (1561-1626 рр.), основоположник сучасного типу інструменталізму, закладеного на межі XV-XVI століть. Погляди на світ і роль у ньому людини, які сформувалися у процесі промислової та науково-технічної революції, вперше були проголошені саме ним, і, наразі вони є єдиною суперідеологією західного світу, якої дотримуються носії різних ідеологій і релігій, націй і рас. Зачепила ця ідеологія, і християнство, саме у той час потрібно шукати чинники викривлення християнського відношення до природи і духовні витoki сучасної екологічної кризи. Звичайно, як і в будь-якій ідеології та релігії, в Україні є люди, які не підтримують ідеологію інструменталізму, але, на жаль, їх поки що меншість.

Завдяки ідеології інструменталізму українське суспільство досить давно почало сприймати природне середовище як господар, споживач. Східні цивілізаційні традиції відрізняються від західних тим, що культивують життя в цілому, людина в них не відокремлюється від природи, а розглядається як органічна її складова. Таке саме сприйняття світу було і у ранніх християн, а також у наших пращурів, слов'ян. Основу віри прадавніх слов'ян і русів, за тисячі років до хрещення Русі, формувала та сама Ведична культура, яка досі живе на Сході, згідно якої людина відчуває себе частиною природи і не може завдавати шкоди нічому живому. Наші пращури у родовій общині розуміли, що життя є превеликим даром і кожний його прояв відіграє свою особливу роль у загальній системі. За існування життя відповідальність несе людина, як істота, що володіє розумом і усвідомленістю. Як вищий прояв життя, саме людина

визначає духовність і гармонійний розвиток усіх складових геосистем і Землі в цілому. Ці явища визначають і якість життя самої людини.

Хрещення Київської Русі та вплив ідей Ф.Бекона сформували нові ціннісні духовні засади, нову ідеологію, яка є визначальною основою духовного розвитку суспільства і в наші дні.

- Процеси глобалізації та інформатизації.

Глобалізація – це процес територіальної і галузевої перебудови національних господарств, що характеризується утворенням системи різновекторних зв'язків глобального, регіонального, локального рівнів, якісні і кількісні параметри яких зумовлюють динамічні зміни світової економіки в напрямі формування цілісної моделі розвитку [5]. Останнім часом все активніше відбувається входження транснаціональних утворень – економічних, політичних, соціальних систем глобального та макрорегіонального рівнів в структуру країн з подальшим впливом та використанням природних, виробничих та трудових національних ресурсів. Головна ідеологічна система глобалізованого світу – індустріальний, або на даному етапі розвитку у переважній більшості розвинутих країн – постіндустріальний модернізм, - спричинює атомізацію суспільства і формування цінностей особистих свобод. Процес атомізації полягає у подрібненні суспільства на окремих індивідуумів, що підтримують між собою мінімальний, нерідко, дистанційний і формалізований рівень спілкування. Персоніфіковані, особисті зв'язки, що характерні для традиційних спільнот замінюються особистою свободою в високоурбанізованому просторі, що забезпечує значну соціальну рухливість. Особиста свобода стає фундаментальною цінністю, але вона ніколи не реалізовується повністю, оскільки людина має десь працювати для забезпечення власного існування, а більшість організацій, що надають роботу, особливо транснаціональних, є тоталітарними ієрархічними структурами [4].

У глобалізованому світі змінюються пріоритети оцінки соціального значення архітектурного середовища, відходить на задній план поняття традиційної естетики. Урбанізоване і глобалізоване середовище відриває людину від історичних, культурних, національних джерел, так само, як і від природного середовища, що формує її індивідуальність, і поступово перетворюється на значний тягар, перш за все в екологічному, але так само і в фізіологічному, моральному і емоційному відношенні. Серед сумнівних впливів процесів глобалізації на соціум варто відмітити, зокрема, пониження значення етнічних джерел, спростування національної ідеї, нівелювання регіональних особливостей.

Новітні інформаційні технології створюють ілюзію безмежних можливостей, за допомогою яких можна реалізовувати управління різноманітними економічними і соціальними процесами, але насправді які, швидше, створюють можливості маніпулювання свідомістю. Інформаційні технології широко розповсюджені для зомбіювання людей, самим поширеним

прикладом чого є реклама. Значна надлишкова інформація перетворюється на інформаційне забруднення, що порушує психіку і впливає на всі органи чуттів людини. Поведінка і стереотипи мислення людини змінюються під впливом комп'ютерів і комунікаційних мереж, що ще більше відривають її від природи і заводять у віртуальний світ з хибними системами цінностей.

Зміна цивілізаційних етапів, процеси глобалізації, впливи на світосприйняття в рамках і традиціях світоглядних систем визначають стан духовності нації на *макрорівні*.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Орієнтація серед факторів, що спричинюють наш морально-етичний потенціал, формують духовність нації, є визначальним завданням з метою коригування своїх мотивацій, вона закладена в основу усвідомленого сприйняття дійсності. Реальна внутрішня свобода особистості, на відміну від сумнівних свобод, що пропонуються технократичними досягненнями цивілізації забезпечується у першу чергу незалежністю від модерністських стереотипів мислення і технічних засобів, незалежністю від матеріальних благ. Людина, морально-етичні цінності якої базовані на категорії *егоїстичного альтруїзму*, не вимагає зайвого і задовольняє свої потреби допомагаючи іншим, при цьому не розраховуючи на конкретну, наприклад матеріальну винагороду. Здоровий націоналізм визначається любов'ю до всього людства, вираженою в конкретних справах на благо своєї нації, свого народу. Альтруїстичні вчинки по відношенню до своєї країни, до природи, що нас оточує, до інших людей підкріплюють відчуття власної гідності, задовольняють високі почуття, емоції та настрої особистості, з якими не можуть зрівнятися ніякі задоволення матеріальних потреб.

Становлення держави відбувається тільки тоді, коли в основу будь-яких політичних рухів закладається боротьба за самоповагу і самовизначеність кожного громадянина. Самоповага – це той ключовий момент, що може й повинен надати руху країни імпульсу прискорення. Самоповага нації має сенс у тому випадку, коли повага до себе буде трансформуватися в повагу до інших, а це вже залежить від виховання в кожному і підняття загального рівня духовності. Становлення самоповаги відбувається на основі усвідомлення кожною людиною власної відповідальності за своє життя, за свої вчинки, за стан у країні. На жаль, результати опитування українців, проведеного у 2009 р. Інститутом соціології НАН України, свідчать про те, що, українці, переважно, не усвідомлюють власної відповідальності за зміни, що відбуваються у державі. Свою відповідальність наразі усвідомлюють менше 26 % опитуваних у різних вікових групах (табл.1).

Відповідальність за своє життя, і, на основі цього, повага до самого себе і до навколишнього світу є і джерелом, і мірилом прогресивних змін у розвитку суспільства, що найбільш наглядно проявляється в бережливому, моральному ставленні до природи і історико-культурного простору. Людина, яка поважає

себе, ніколи не зможе створювати навколо себе буквальне та фігуральне сміття, не зможе руйнувати історичні пам'ятки, вирубувати ліси і парки під забудову, оскільки вона усвідомлює себе частиною загальносвітової системи.

Табл. 1.

Розподіл населення України за віком і самооцінкою власної відповідальності за стан суспільних справ у країні, 2009 рік

Вік (роки)	Визнання відповідальності (%)	Невизнання відповідальності (%)	Невизначеність (%)
18-25	24,7	62,0	13,3
26-40	25,7	61,2	13,1
41-55	23,5	61,3	15,3
56+	21,1	66,9	12,0

Джерело: Українське суспільство 1992 – 2009. Динаміка соціальних змін. Інститут соціології НАН України. 2009.

Якщо Україна почне свій шлях до самоповаги через повагу до Природи, Історії, Культури, то вона побудує ту духовну основу, на яку будуть спиратися національна ідея, економіка, самоідентифікація, світовий інтерес [3]. Результатом цього будуть, безумовно, успішні громадяни, сильна і самодостатня держава, єдина самошанована нація, здорове довкілля.

Список використаних джерел:

1. Буравльов Є.П. Системний аналіз управління техносферою: проблеми і перспективи // Стратегічна панорама. – 2009. - № 4. – С.13-21.
2. Дронова О.Л. Фактори ризику техногенних надзвичайних ситуацій в Україні. – К.: Інститут географії НАН України, 2011 – 270с.
3. Колінько В.В., Куровський Г.К. Київ – священний простір. Від філософії та стратегії розвитку Києва до контурів національної ідеї. - К.: Київська ландшафтна ініціатива, 2006. – 232 с.
4. Лосев К.С. Мифы и заблуждения в экологии. – М.: Научный мир, 2010, - 224 с.
5. Маруняк Є.О. Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України / наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Реферат, 2007, - 224 с.
6. Руденко Л.Г., Маруняк Є.О. Сучасні просторові дослідження: виклики та відповіді // УГЖ – 2011, № 3, - С. 38-41.
7. Стельмахович М. Г. Новітні перспективи сімейного виховання // Рідна школа, 1998 . - № 7-8, С. 23-25.
8. Хоржевська І. Порівняльна характеристика проявів спрямованості особистості // Соціальна психологія. - 2005. - № 4 (12). - С.64-68.
9. Яценко Т. О. Історичне коріння українського народного виховання // Українська література в загальноосвітній школі, 2001. – № 3, С.148-155.